

SÁPMELAČČAT BURESVEADJINMUITALUSAS JA -BÁLVALUSDUTKAMUŠAS

Lydia Heikkilä

SÁRA – SÁPMELAČČAID BURESBIRGEN JA
OVTTAVEARDÁSAŠVUOHTA - FIDNU

20.1.2016

Eurohppá uniovdna
Eurohppá sosiálafoanda

Euroop union
Euroop sosiaalruttárááju

Lassefápmu
EU:s
2014–2020

Virruvyeimi
EU:st
2014–2020

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

SAAMELAISET HYVINVOINTIKERTOMUKSESSA JA -PALVELUTUTKIMUKSESSA

Lydia Heikkilä

SÁRA – SAAMELAISTEN HYVINVOINTI JA
YHDENVERTAISUUS -HANKE

20.1.2016

Eurohppá uniovdna
Eurohppá sosiálafoanda

Euroop union
Euroop sosiaalruttárááju

Lassefápmu
EU:s
2014–2020

Virruvyeimi
EU:st
2014–2020

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

20.1.2016

SÁRA - Sápmelaččaid buresbirgen ja
ovttaveardášasvuolta

Hyvinvointikertomus

- Strategisena hyvinvointijohtamisen ohjausvälineenä
- Tieto-/infomaatiojohtaminen
- Ajantasaisen, riittävän, relevantin tiedon saatavuus
- Ennakkoinnin ja hyvän hallinnon edellytykset eri hallinnon tasoilla (valtakunnallinen, uusi sote-itsehallintoalue, kunnat, saamelaisten kotiseutualue, Sápmi)

Hyvinvointikertomus: Tietoa

- Kansalaisten/kuntalaisten/eri väestöryhmien hyvinvoinnin tilan ja palvelutarpeiden (erityispalvelutarpeiden) seuraaminen ja niihin vastaaminen
- Hyvinvointivajeista (yhdenvertaisuus)
- Kuntalaisten/kansalaisten kokemuksista
- Palveluiden vaikuttavuudesta (laatu, kustannustehokkuus, tarvevastaavuus, asiakastyytyväisyys)
- Reaaliaikaista, edustavaa, helposti sovellettavaa, seurattavissa olevaa ja päivittyvää tietoa
- Vuorovaikutuskanavia
- Indikaattorit

Terveydenhuoltolaki

- Terveydenhuoltolaki (1326/2010, § 12) velvoittaa kunnat valmistelemaan hyvinvointikertomuksen kerran valtuustokaudessa.
- Hyvinvointikertomus valmistellaan kunnassa tai alueellisesti hyvinvointipolitiikan suunnittelun, arvioinnin ja raportoinnin työvälineeksi.
- Hyvinvointikertomuksen valmistelu toimijoiden yhteinen hyvinvointiasioden oppimisprosessi > laajapohjainen laatiminen

12 § Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen kunnassa

- Kunnan on seurattava asukkaittensa terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin sekä kunnan palveluissa toteutettuja toimenpiteitä, joilla vastataan kuntalaisten hyvinvointitarpeisiin. Kuntalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista sekä toteutetuista toimenpiteistä on raportoitava valtuustolle vuosittain, minkä lisäksi valtuustolle on kerran valtuustokaudessa valmisteltava laajempi [«hyvinvointikertomus»](#).
- Kunnan on strategisessa suunnittelussaan asetettava paikallisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin perustuvat terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tavoitteet, määriteltävä niitä tukevat toimenpiteet ja käytettävä näiden perustana kuntakohtaisia hyvinvointi- ja terveysosastoita.

- Kunnan on nimettävä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen vastuutahot. Kunnan eri toimialojen on tehtävä yhteistyötä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä. Lisäksi kunnan on tehtävä yhteistyötä muiden kunnassa toimivien julkisten tahojen sekä yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. Jos sosiaali- ja terveydenhuolto on järjestetty useamman kunnan yhteistoimintana, yhteistoiminta-alueen on osallistuttava asiantuntijana eri toimialojen väliseen yhteistyöhön sekä sosiaalisten ja terveysvaikutusten arviointiin alueen kunnissa.

Saamelaisten asema ja oikeudet

- Perustuslailliset saamelaisilla alkup.kansana ja romaneilla (ja muilla ryhmillä) on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (PL §17), KP ja kv. ihmisoikeudet
- Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä (PL § 6)
- Itsehallinto: oikeus vaikuttaa palveluiden järjestämiseen ja tuotantoon (PI § 17, § 121, 1995/974); Tarkoittaa myös parempia **kuulemis/vuorovaikutus-/ osallistumis- ja yhteistyökäytäntöjä** viranomaisten kesken: joustavat, systemaattiset, oikea-aikaiset käytännöt main stream – menettelyiksi (ei erikseen ad hoc räätälöityjä tai jälkikäteen muodollisesti toteutettuja kuulemisia)

NYKYTILANNE hyvinvointikertomuksissa

- Alatalo, A & Heikkilä, L & S: **Enontekiön hyvinvointikertomus 2010**. Enontekiön kunta.
- Viinamäki, L (toim.) **Utsjoen kunnan hyvinvointiselonteko 2011**. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Tutkimukset 2/2011
- Akujärvi, A (Soten johtoryhmän ja terveyden edistämisen työryhmän taustatuella): **Inarin hyvinvointikertomus 2013-16** www.sosiaalikallega.fi/.../inarin-hyvinvointikertomus...
- Puolakka, H: Sodankylän hyvinvointikertomus 2010. LAMK (Hyvinvointikertomukset LSHP ky:n kunnissa Kooste 15.10.2015 LSHP, PTH)

Haasteina

- Tiedon päivitys (kuntalaisnäkemysten seuranta)
- Saamelaisia koskevan tilastotiedon saatavuus (Henkilötietolaki, eettiset käytännöt, tiedon omistajuus, Saamelaiskäräjien rooli, yhteistyö tutkimuslaitosten kanssa)
- Saamelaisten kannalta relevanttien indikaattorien puuttuminen (OM)

Tiedonvälitys

- Kansalaisten, eri väestöryhmien mahdollisuus omaehtoiseen terveyden edistämiseen, terveyden ja työkyvyn ylläpitämiseen, omahoitoon
- Osallistumismahdollisuudet palvelusuunnitteluun ja toteutukseen
- Uutta ajattelua: viranomaisilta/palvelujen järjestäjiltä ja tuottajilta sekä kansalaisilta/palvelujen käyttäjiltä (yksilöistyvät palvelutarpeet, omavastuu/aktiivisuus, valinnan vapaus > ”kulttuurisesti yksilölliset ja yhteisölliset”)
- Uusia palveluratkaisuja (lähi-/ etänä tuotettavat palvelut)
- Räätelöidyt palvelut

Tilastotietoa

- **AvoHILMO** (Perusterveydenhuollon avohoidon hoitoilmoitusrekisteri): tietoja perusterveydenhuollon avohoidon käyntien syistä ja hoitotapahtumista.
- **Hyvinvointikompassi (THL)** : Alueellisen hyvinvoinnin seurantaan (suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi). **ATH, HYPÄ, Suomalaisten hyvinvointi, Kouluterveyskysely, Terveystemme.fi**
- **Sosiaalibarometri, Kansalaisbarometri**
- **Kuntaliitto**
- **SOTKANet, Findikaattorit.fi, TEA-viisari, Tilastokeskus, Terveyspuntari**
- **www.hyvinvointikertomus.fi**

Vähemmistöasemassa olevien väestöryhmien hyvinvointitutkimus

- Kielibarometri - Språkbarometern 2012. Ruotsinkielisen vähemmistön näkemyksiä julkisten palveluiden toimivuudesta.
- MAAMU-tutkimus (Castaneda ym 2012) THL
- Romani ATH esitutkimus (Anneli Weiste-Paakkanen, Tuija Martelin, Päivikki Koponen, Seppo Koskinen, Eila Linnanmäki: Romanien hyvinvointi –esitutkimus. Loppuraportti. THL, Työpaperi 16/2014. Helsinki.

Alkuperäiskansojen laaja-alainen hyvinvointikäsitys

- Sosiaali- ja terveyskysymykset, kieli, kulttuuri, identiteetti, elinkeinotoiminta, elämäntapa, yhteisöllisyys, vastavuoroisuus, perinteinen tietämys ja uskomukset, luontoympäristö (báiki)
- Mahdollisuus vaikuttaa tulevaisuuteen (itsemääräämisoikeus)
- Oikeudenmukaisuus, tasa-arvon kokemus, osallisuus

- Henkinen hyvinvointi (syrjintä, osallisuus, purkamattomat kolonisaatiokehityksen aiheuttamat seuraukset henkilökohtaisella ja yhteisötasolla)

Saamelaisten sote-palvelujen kartoitus ja seuranta

- Saamelaiskäräjät: STM:n erillismäärärahalla tuotetut palvelut ja palvelutyytyväisyys, (perusopetus- ja varhaiskasvatus)
- Poske: Paljon palveluja tarvitsevat -hanke
- Sote-Savotta asiakasprosessityöryhmät: saamelaisten palvelut: nykytilakartoitus ja tulevaisuuden tarpeet

Saamenkielisten palvelujen saatavuus

- Näkkäläjärvi, Klemetti 2008: Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004-2006. Saamen kielineuvosto, Saamenkielen toimisto. Saamelaiskäräjät.
- Länsman, Anne 2008: Saamen kieli pääkaupunkiseudulla. Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 5. Helsinki: Edita.
- Länsman, Anne & Tervaniemi, Saara 2012: Saamen kielen käyttö Utsjoella. Saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto ja Saamen kielikeskus Utsjoelle –esiselvityshanke. Utsjoki: Studio Borga.

Saamelaisuus kulttuurisesti määrittyneenä orientaationa hyvinvointikokemuksen ja palvelutarpeiden perustalla

- Laatu, Markku 1997: Saamelaiset ja sosiaalinen turva. Helsinki: Kela.
- Faurie Maija, 2011: Saamelainen Kelan asiakkaana. Helsinki: Kela.
- Pro Gradu

Saamenkielisten palveluiden tutkimus

Omakielisten sosiaalipalvelujen saatavuus 1985 (Sosiaalihallitus)

Lukkarinen Margit 2001: Omakielisten palveluiden turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Julkaisuja 2001:1. Hki: STM

Saamenkielisten peruspalvelujen kartoitus 2001. Työryhmämuistio 2001:1 (OM)

Rasmus, Minna: "Sápmelašvuohka lea dego skeaŋka" – "Saamelaisuus on kuin lahja". Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen. Suomen saamelaisalueella. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2008:1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 2008

Saamenlaisten palvelututkimus

Välimaa, Aimo & Laiti-Hedemäki, Elsa 1997: Birge ja eale dearvan. Saamelaisten sosiaali- ja terveysterveyspalveluprojektin loppuraportti. Monisteita 1997:25. Hki: STM.

Heikkilä, Lydia & Laiti-Hedemäki, Elsa & Pohjola, Anneli 2013:

Buorre eallin – Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Rovaniemi: LUP.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-660-8>

Saamenkielisten palveluiden tutkimus

SÁRA – SÁPMELAČČAID BURESBIRGEN JA
OVTTAVEARDÁSAŠVUOHTA:

Buresbirgenbálvalusat oasálašvuoda nannemis -fidnu

SAAMELAISTEN HYVINVOINTI JA YHDENVERTAISUUS:

Hyvinvointipalvelut osallisuuden vahvistamisessa -hanke

- 2015-2018 valtakunnallinen ESR-hanke; Lapin yliopiston sosiaalityön oppiaine, LSHP, saamelaisyhdistykset
- Rovaniemi, Oulu, Tampere, Helsinki

SÁRA – SÁPMELAČČAID BURESBIRGEN JA OVTTAVEARDÁSAŠVUOHTA

- Selvittää saamelaisten palvelutilanne ja –tarpeet valtakunnallisella tasolla & palvelukokemukset
- Avata vuorovaikutusväyliä saamelaisten, palvelujen järjestämisestä ja tiedontuotannosta vastaavien tahojen välille
- mahdollistaa parempaa sosiaalista osallisuutta/työmarkkinaosallisuutta sekä
- Luoda eettisiä tutkimuskäytäntöjä ja –menetelmiä; yhteisölähtöisyys, dialogisuus
- Jäsentää indikaattoreita hyvinvoinnin seurantaan palvelujen ja osallisuuden osalta (yhteistyössä OM, romani-toimijat)

Tiivistys Sote-valmistelussa huomioitava

- Saamelaisten lakisääteiset oikeudet tulevat turvatuiksi
- Omakielisiä palveluja koskevat oikeudet (Th-laki, Sosiaalihuoltolaki, Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, Laki sosiaalihuollon asemasta ja oikeuksista, Päivähoitolaki, Perusopetuslaki, Vammaispalvelulaki)
- Palvelujen yhdenvertaisuus
- Läheisyysperiaate: rajat ylittävät saamenkieliset palvelut
- Etäpalvelut
- Saamelaisen palvelutuotannon osaaminen: mihin, miten?
- Pohjoismainen vertailtavuus ja kehittämistyö